

СПРОТИВ. ЧАСТИНА 2.

ПЕРЕЛАМНІ ДНІ В
ІСТОРІЇ ПІВОСТРОВА

ЦЕРКОВНА УНІЯ

У СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ
КРИМУ

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА
УКРАЇНСЬКА
ГАЗЕТА

№ 6
10.02.2017

www.svitlytsia.in.ua

ФОТО З САЙТУ КРИМСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ГРУПИ

ШАНОВНІ ПЕРЕДПЛАТНИКИ!

Минулого року під час нашої передплатної кампанії силами активістів була оформлена передплата для державних службовців, дипломатичних установ, народних депутатів та громадських організацій. Тож хочемо повідомити всім, хто тримає «Кримську світлицю» в руках вперше, що робота нашого часопису спрямована, насамперед, на актуалізацію в інформаційному полі теми Криму як природної складової України, формування інформаційної бази для українського державотворення в Криму, висвітлення зв'язків Україна – Крим через культурні, соціальні, історичні, спортивні та інші паралелі. Читайте та передплачуйте газету «Кримська світлиця», зробіть свій внесок у деокупацію Криму!

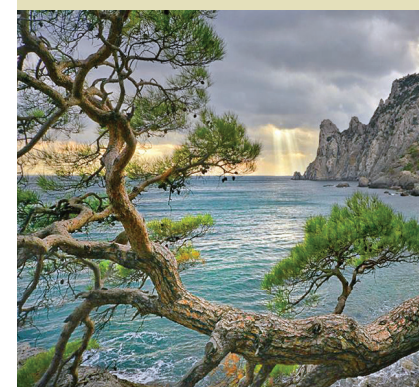

ФОТО ТЕТЬЯНИ МОСКАЛЕНКО

ПОЗИЦІЯ

Історія людства є історією боротьби за здобуття свободи. У боротьбі цій завжди є два напрями: **відкрита боротьба та прихована. Так, сповідники Христа два тисячоліття тому свідомо й жертвовно йшли на смерть за свою віру, натомість провідники церков шукали компроміс між вірністю вірі та волею цезаря. Це історія важких компромісів заради самозбереження...**

ІГОР СВІТЛИЧАНИН

Ситуація з Кримом зробила ситуативними заручниками всіх громадян України. Бо ті з кримчан, хто три роки тому долучився до того, що відбулося з Кримом, – також є заручниками, оскільки не могли знати справжньої суті речей. А ті, для

ПРАВДА ПЕРЕМОЖЕ

кого це стало катастрофою, змушені були обирати між життям в окупації і поневіряннями в еміграції.

Проблеми перших – то проблеми виключно їхньої совісті, і тут їм ніхто не порадник. Про долі тих, хто прийняв рішення не полишати свій Крим, ми можемо лише здогадуватися...

Проте інакше в світі бути не може, щоб ніхто не вступив у бо-

ротьбу. Ця боротьба – не «проти», ця боротьба – «за»! За збереження української ідентичності. У сучасному світі ніхто, крім відвертих режимів-ізгоїв, не може собі дозволити відкритий утиск свободи совісті. На півострові діють і борються за право існувати українські церкви. В межах дозволеного окупаційною владою жевріють культурницькі острівці українського життя. Ми не знаємо ще, яка цьому ціна, але це, може, той важкий компроміс, який того вартий.

Українець Володимир Балух – землероб у степовому Криму. Він – господар землі, яка через його піт і турботу дозволяє людині годувати сім'ю. Як вільна людина, як громадянин своєї держави, Володимир тримає над хатою державний прапор. І того, що він має на це повне пра-

во, не може заперечувати ніхто. Так, це – виклик, але жодного закону Володимир Балух цим не порушує!

Якийсь час «влада» це терпіла. Далі пішли «наїзди» через «владу» місцеву, сільську, поліцейну, його кілька разів доправляли до відділку за звинуваченнями такої вигаданої химерності, що самі поліцаї та їхні поплічники не могли собі з цим дати раду...

8 лютого свій черговий день народження Володимир Балух зустрів за ґратами. Чесного виклику «влада» прийняти не в змозі, то знову було вигадано «доведений» злочин. Вільна людина – й за ґратами вільна людина. І це – її боротьба. У її найдостойнішому й найвищому сенсі. Історія свідчить, що правда у цій боротьбі переможе...

ВІЛЬНА ЛЮДИНА – Й ЗА ҐРАТАМИ ВІЛЬНА ЛЮДИНА. І ЦЕ – ЇЇ БОРОТЬБА. У ЇЇ НАЙДОСТОЙНІШОМУ Й НАЙВИЩОМУ СЕНСІ. ІСТОРІЯ СВДЧИТЬ, ЩО ПРАВДА У ЦІЙ БОРОТЬБІ ПЕРЕМОЖЕ...

Після втечі Президента України Віктора Януковича до Російської Федерації (РФ) стала очевидною повна капітуляція проросійських сил в Україні, які відкрито не дозволяли державі рухатися в європейському напрямі. Громадський рух, який охопив усі великі міста України й отримав назву Євромайдан, виконав свою роль. У той час, коли на Майдані Незалежності в Києві відбувалися прощання з тілами загиблих активістів, жертви проросійської пропаганди опинилися в стані невизначеності й агресивної злоби. Градус соціальної напруги був досить високим, у проросійських сил було велике бажання помститися, адже вони не хотіли миритися із поразкою. Тому законним стало загострення ситуації в регіонах, де тривалий час велася потужна кремлівська пропаганда, передусім у Криму.

ЯРОСЛАВ САМОВИДЕЦЬ

Опинившись в епіцентрі російської агресії, перед учорашніми активістами, прибічниками й учасниками руху «Євромайдан-Крим» постало зовсім інше завдання – протидія антиукраїнським і сепаратистським настроям, які просто вибухнули на півострові. В Україні й у світі ще не усвідомлювали, але в самому Криму стало очевидним, що Кремль націлюється на півострів.

26 лютого ввійшло в календар Криму як переламний день в історії півострова. У цей день на 15.00 було заплановано засідання Верховної Ради Криму для заслуховування звіту Ради міністрів та обговорення суспільно-політичної ситуації в країні. З огляду на те, що у великих містах Криму почастішали проросійські акції і мітинги, активізувалися незаконні збройні формування, лави яких поповнювалися особами з території РФ, виникла пряма загроза територіальній цілісності України.

Відчувши всю серйозність ситуації, 26 лютого 2014 р. о 10-й ранку в Сімферополі розпочався мітинг прихильників руху «Євромайдан-Крим», а об 11-й почався мітинг Меджлісу. Під стіни Верховної Ради Автономної Республіки Крим вийшло кілька тисяч кримських татар, до яких долучилися активісти й учасники руху

СПРОТИВ. ЧАСТИНА 2

«Євромайдан-Крим», представники громадських організацій, політичних партій, інші люди, які відстоювали територіальну цілісність України. У цей же день (о 14.00) і в цьому ж місці проходив мітинг проросійських сил. Кон-

флікт був неминучим, спланованим, і не змусив себе довго чекати: сутички, бійки, постраждали.

До врегулювання масового конфлікту під Верховною Радою Криму долучилися депутати кримського парламенту, а разом і представни-

ки опозиційних сил Р. Чубаров і С. Аксьонов. Побачивши масштаб конфлікту і реальну загрозу масових протистоянь, прес-служба кримського парламенту поширює заяву Володимира Константинова, що питання про вихід Криму зі складу України на сьогоднішній сесії розглядатися не буде. Тоді це було сприйнято як перемога проукраїнських активістів, яких було кількісно більше, і дещо розвіяло страх про загрозу територіальній цілісності держави. Нині вже ясно, що рішення про згорання мітингу під Верховною Радою Криму було хибним, оскільки в такий спосіб було просто подаровано територію парламенту сепаратистам, які швидко скористалися цим моментом.

Таким чином, активна громадянська позиція прибічників територіальної цілісності України продемонструвала, що Крим чинить і продовжуватиме чинити опір сепаратизму й проросійським силам. Разом з тим такий стан справ і, так би мовити, поразка проросійських сил 26 лютого під стінами кримського парламенту розлютила Кремль і примусила його переглянути стратегію підступного захоплення півострова. Реакція Путіна була миттєвою: через кілька годин Москва використала силовий метод захоплення адміністративних будівель, військових об'єктів і стратегічних територій Криму, підключивши апробований інструмент для поширення брехні – російські медіа.

Попри те, що з лютого 2014 року Крим активно почали затоптувати російськими військовими чоботя-

ми, спротив московській окупації набув активної фази. Уже 27 лютого представники українських громадських організацій Криму звернули увагу світу на кричущі порушення прав людини і міжнародного законодавства з боку РФ і її прибічників на півострові. Зокрема, лідер громадської організації «Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український дім» Андрій Щекун і архієпископ Сімферопольський і Кримський Української православної церкви Київського патріархату Климент звернулися із заявами: 1) до української влади вжити заходів для захисту спокою та безпеки кримчан; 2) до країн-гарантів територіальної цілісності України вжити заходів для запобігання іноземному втручання у внутрішні справи нашої держави; 3) до ООН, ОБСЄ, ЄС і Ради Європи вплинути на позицію Росії щодо неприпустимості провокування сепаратизму в регіонах України, зокрема, в АР Крим та м. Севастополі.

Поява військової техніки, проросійськи налаштованих агресивних чоловіків, військових без розпізнавальних знаків і т. ін. не залякало українців Криму, а навпаки, вивело їх на вулиці й консолидувало. Біля пам'ятника Тарасу Шевченку почали проходити акції, до яких долучалися люди, які ще вчора пасивно спостерігали за всім тим, що відбувається в Україні та Криму. Агресія РФ підштовхнула уже не лише українців і кримських татар, а взагалі кримчан різних національностей активно заявляти про свою громадянську позицію. Сонний Крим прокинувся, наближення біди мобілізувало і згуртувало суспільство. Люди виходили на акції, організували пікети та мітинги в різних містах Криму.

Бездіяльність тогочасних керівників України і світової громадськості у відповідь на лютовні кримські події 2014 року була незрозуміла кримчанам, які сприймали це як тимчасове непорозуміння, продовжували показувати всьому світові свій активний спротив московській інтервенції. У відповідь на знаки військової сили кримчани виставили знаки миру. Так, на вулиці кримських міст і сіл вийшли жінки й матері разом із дітьми з метою захисту територіальної цілісності України та з вимогами миру й недопущення війни. Жінки стали і на оборону своїх чоловіків та синів, яких заблокували у військових частинах агресивні проросійські активісти, підтримувані так званими «зеленими чоловічками».

ДАЛІ БУДЕ...

ЧИ СПРАВДІ В КРИМУ НЕНАВИДЯТЬ УКРАЇНУ?

Днями російські ресурси вчергове оприлюднили враження московського письменника і публіциста Дмитра Лекуха від його поїздки до окупованого Севастополя ще навесні 2016 року. Тоді, цікавлячись темою перебування Криму «под крильями двуглавого орла», він дійшов висновку: кримчани «дуже не люблять говорити про Україну та "українство". Соромляться. Кривляться, спрямовують розмову в інший бік». Виявляється, що події в Криму взимку-навесні 2014 року були «возз'єднанням» для росіян. Для севастопольців же – «звільненням від окупації», про життя в якій їм говорити соромно. Бо хотілося «листівок клеїти, підпілля створювати, зрештою в партизани йти». Але натомість «просто жили і чекали, коли нас нарешті звільнять».

СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

«Україна для цих людей просто не існує; про неї намагаються забути, недобре поглядаючи навіть на автівки зі старими українськими номерами», – продовжує Лекух. Поглядали на номери настільки недобре, що наприкінці осені 2015 року просто крали їх. Цю справу тоді дехто навіть називав «благою». Інші ж заявляли, що їм у «російському Севастополі» набридли «фашистські тризуби», якими «любители України демонстративно мозолять очі» – як і своєю «належністю до Х*хляндії».

«"Життя під Україною" – хай і не безумовне, але табу. І це – дуже жорстка позиція», – заявляє Лекух. Дійсно, настільки не безумовне, що «люди з холодною головою і гарячим серцем» періодично навідуються до редакцій кримських ЗМІ і наполегліво рекомендують у матеріалах поменше порівнювати побут «звільненого» Криму з життям «під Україною». Що й казати, коли навіть проросійським інтернет-користувачам ті ж люди читають лекції про

те, як саме потрібно любити свою «нову батьківщину», після чого лихоманково очищуються від «крамолі» сторінки у соцмережах. Тим часом на деяких кримських інтернет-майданчиках навіть можуть заблокувати «за попытку поговорить об Украине».

«Будь-яка пам'ять про "період окупації" ретельно, доволі методично і цілковито безжально зачищається. Це – "жива ініціатива знизу", що виконується з якимось абсолютно твердокам'яним, методичним спокоєм, який іноді навіть доходить до смішного», – стверджує публіцист. Ця зачистка часом справді набуває форм, які викликають неоднозначні почуття. Так, у вересні 2015 року один з місцевих блогерів оприлюднив фотографії українських охоронних табличок з державною символікою, що збереглися на стінах історичних будівель, супроводивши їх коментарем: «По городу достаточно много этой гадости, на которую тошно смотреть». У травні наступного року група вандалів самовільно скрутила подібні знаки з фасадів кількох будинків на проспекті Нахімова. «Наша акція – це

Українські вишиванки у павільйонах з сувенірами на набережній Корнілової

Ресторан української кухні «БорщОК» з буквою «Ц» у вигляді тризубця. Вулиця Айвазовського

відповідь "п'ятій колоні", що засіла в місті. Якщо влада за нової російської реальності не вживатиме заходів, значить, ми самі це будемо робити», – заявив тоді лідер вандалів Олександр Синявський.

«Навіть місцева влада значно лояльніше ставиться до української мови, яка для Криму все-таки є однією з офіційних. Але на ву-

лицях українською взагалі ніхто не розмовляє – це вважається непристойним», – продовжує свою краєзнавчу лекцію Лекух. Про яку саме «місцеву владу» йдеться – автор не уточнює. Так само, як і того, де він на півострові побачив «жовтосині дороговкази», які нібито «здаються якоюсь неймовірно вульгарщиною і настільки дисгармоніюють з

містом, що буквально ріжуть око». Якщо говорити про Севастополь – тутешній «народний мер» Олександр Чалий ще в квітні 2015 року заявив, що єдиною мовою міста залишатиметься тільки російська. За українським законодавством місто має особливий статус, як і столиця. Росія ж зробила його «містом федерального значення», нарівні з Москвою і Санкт-Петербургом. В обох випадках на Севастополь не поширюються норми кримської автономії, в якій, крім російської мови, статус офіційних (у російському варіанті – «державних») мають українська та кримськотатарська. Нині ж у Криму «державність» української мови зводиться до дублювання нею назв «офіційних установ» на відповідних табличках. Почути її на вулицях можна вкрай рідко. Можна. Але вкрай рідко. І питання не у «непристойності», якою українську мову наділяють зі своєї точки зору російські шовіністи: йдеться, скоріше, про особисту безпеку.

Чи ж справді у Севастополі, як і в Криму загалом, Україну «ненавидять»? Відповідь на це запитання нещодавно дав один із мешканців міста в своєму блозі на українському порталі «Цензор.Нет» – який, до речі, повністю, з усіма точними і навіть майбутніми матеріалами, увійшов до російського списку екстремістських матеріалів за

рішенням Кіровського районного суду міста Волгограда від 4 вересня 2015 року. Чоловік оприлюднив понад два десятки світлин, зроблених ним у Севастополі та довколишніх селах у пошуках залишків української присутності (http://sensor.net.ua/blogs/5020/ukrainskiyi_sevastopol_fotoreportaj). Вивіски з українськими брендами і в українських кольорах, харчувальні заклади з українською кухнею, навіть українські вишиванки у павільйонах із сувенірами на набережній... Між фотографіями увагу привернула одна: синьожовта консервна бляшанка, що висить на паркані вже кілька років (<https://storage1b.sensor.net.ua/images/a/4/a/f/a4afb273e8f9388b463c1e92e2dd95de/original.jpg>). «Не просто так висить. У якому селі – не зазначаю, щоб люди не мали проблем», – каже автор. Нерідко на міських балконах можуть «випадково» поруч сушитися синій і жовтий рушники. Блогер зазначає: «Я хочу показати, що Севастополь для України не втрачений. Всього українського в місті знавці позбавлялися з березня і приблизно до середини літа 2014 року. Побачивши де-небудь український напис, зривали або писали гнівні листи до органів. Потім, коли ЗМІ припинили накачування пропагандою, заспокоїлися і тепер сприймають це абсолютно спокійно. Останнім часом дуже часто доводиться чути «А от за України...» і жаль за чимось, що раніше було, а тепер відсутнє або погіршилося. Ті ж, хто живе з Україною в серці, намагаються це висловити».

Тож хто б що не казав, а Україна в Криму є. І скільки її буде, і чи буде взагалі – залежить від нас.

НА ТОБІ, НЕБОЖЕ, ЩО МЕНІ НЕГОЖЕ...

(Стан сільськогосподарської галузі напередодні передачі Кримської області Україні)¹

(ПРОДОВЖЕННЯ)

Отже, станом на кінець 1953 року площа земельних угідь Кримської області складала 2562,1 тис. га, з них в обробітку перебувало 1270,6 тис. га. Порівняно з 1940 роком площа посівів у 1950 році у Криму скоротилась майже на 135 тис. га, а в 1953-му – на 35 тис. га. На 1954 рік запланована посівна площа в області зменшувалась порівняно з 1940 роком на 80 тис. га. Скоротилися не лише посівні площі зернових культур, але й катастрофічно впала їхня урожайність. Якщо в 1913 році урожайність зернових на кримській землі складала 11,2 ц/га, в 1940-му – 10,7, то в 1950 році з кожного гектара посів одержали лише 3,9 ц/га.

ПЕТРО ВОЛЬВАЧ,
ДІЙСНИЙ ЧЛЕН НТШ,
ЧЛЕН НСПУ,
ЗАСЛУЖЕНИЙ ДІЯЧ
НАУКИ І ТЕХНІКИ
АР КРИМ, КРИМЧАНИН
ІЗ 60-РІЧНИМ СТАЖЕМ

А ось показово, що найбільш провальний для кримської влади рік – 1950 – укладачі довідки вилучили. А саме він і віддзеркалює рівень деградації сільськогосподарської галузі в Кримській області і переконливо доводить пряму залежність урожайності кримських ланів від погодних умов року. Адже подаровану Богом більш високу урожайність зернових у 1952 році (15,2 ц/га) укладачі довідки подали як величезне досягнення партійного керівництва. Досить невтішними були показники в області і

з виробництвом головної продовольчої культури – озимої пшениці.

У 1940 році озиму пшеницю в Криму вирощували на площі майже 370 тис. га. В 1950-му її площа скоротилась майже вдвічі і складала 195 тис. га. Лише в 1953 році площі озимої пшениці досягли довоєнного рівня, на цьому ж показнику передбачалося зупинитися і наступного 1954 року.

Урожайність озимої пшениці в області також була досить низькою і не досягла рівня 1913 та 1940 років. Якщо в 1913 році з кожного гектара озимої пшениці в Криму отримували

13,1 центнера, а в 1940-му – 11,5 центнера, то в 1950 р. – лише 4,4 центнера. В сприятливому 1952 році урожайність озимої пшениці підвищилася до 15,3 ц/га. У 1954 році передбачалось з кожного гектара озимої пшениці отримати 12,4 центнера, тобто майже на рівні 1913 року.

Урожайність овочевих культур зменшилась майже вдвічі (118,2 ц/га в 1940 р.), 51 ц/га – у 1952-му і 55 ц/га у 1953 році. Не відбулося також істотного розширення площі овочевих культур. Порівняно з 1940 роком площа під овочевими культурами скоротилась майже вдвічі (118 тис. га в 1940 році і 51-

55 тис. га в 1952 і 1953 роках відповідно).

Населення Криму потерпало від гострої нестачі головної після озимої пшениці продовольчої культури – картоплі. Якщо у 1940 р. з кожного гектара картопляного поля отримували майже 70 ц, то у 1950 та 1953 рр. урожайність картоплі знизилась: 29,0 – 30 ц/га.

Справжня катастрофа склалася з вирощуванням коренеплодів (головним чином кормових буряків). Воно зменшилося порівняно з 1940 р. майже втричі і становило 42 ц/га у 1952 р. і 47,0 ц/га – у 1953 р.

Вдвічі зменшилась і урожайність сіна. Таким чином, кормова база для тваринництва у повоєнні роки значно погіршилась.

Не відбулося за десять повоєнних років помітного прогресу й у розвитку садівництва та виноградарства – колись провідних галузях кримської економіки.

Як засвідчує довідка, загальна площа садів у колгоспах та радгоспах Криму у 1940 році складала 12,3 тис. га. В 1952 році – 9,8 тис. га, а в 1953 р. – 10 тис. га. Не передба-

чалось закладки нових садів і у 1954-му. Відновити колишню славу кримського садівництва за десять повоєнних років так і не вдалося. Якщо у 1940 році з кожного гектара кримського саду одержували 55 ц, то у 1951 році – лише 15,6, у 1953 р. – 48,5, а у 1954 р. передбачалось отримати 29 ц. У 1913 році лише з одного дерева кримських синапів знімали понад 20 ц високоякісних яблук.

Ще катастрофічніша ситуація у перше повоєнне десятиліття склалася у виноградарстві. За статистичними даними, навіть у 1954 році площа промислових виноградників не досягла рівня 1940 року і скоротилася до 7069 га. Це складало лише 79,2% довоєнного рівня. Систематично не виконувалися плани посадки нових виноградників, для цього вкрай не вистачало садивного матеріалу.

Урожайність промислових виноградників була дуже низькою і варіювала в межах 19,6-11,9 ц/га і порівняно з 1939 роком складала 18,5 ц/га у 1951 році і 24,8% – у 1953 р.

Для виноробської галузі не вистачало сировини. Аби не зупинилося виробництво, вино матеріали завозили з України та Північного Кавказу. Місцева преса повідомляла, що у фірмових магазинах не можна було навіть за високими цінами придбати колись популярні марочні вина «Сонячна долина», «Кокур», «Кагор», «Ташли».

Кримське тваринництво з року в рік потерпало від дефіциту не лише концентрованих, а й грубих кормів. З наданої українському керівництву січневої доповідної записки 1954 року довідуємося, що грубими кормами кримські ферми були забезпечені лише на 81%, сіном – на 3%, а соковитими кормами – на 40%.

Особливо катастрофічною ситуацією із забезпечен-

ням тваринницьких ферм була у кримському передгір'ї. Господарства Алуштинського району грубими кормами були забезпечені лише на 10%, Балаклавського – на 48%, Куйбишевського – на 50%, Судачського – на 46%, Бахчисарайського – на 55%, Білогірського – на 60%.

Якщо в 1940 р. в середньому на 1 корову припадало 20,2 ц грубих кормів, то у 1953 р. цей показник знизився до 17,4 ц, а у 1953 р. становив 19,8 ц. Катастрофічно для худоби не вистачало сіна та силосу. Порівняно з довоєнним періодом забезпеченість тваринними кормами зменшилась у 2-2,5 рази.

Майже у всіх районах для зимового утримання тварин бракувало відповідних приміщень. Велика рогата худоба приміщеннями була забезпечена на 92%, телята – на 82%, вівці – на 77%, свині – на 87%, птиця – на 82%.

Кримська область у перше післявоєнне десятиліття з року в рік не виконувала плани державних закупівель сільськогосподарської продукції. Навіть у 1953 році область не досягла довоєнного обсягу закупівлі зерна (393 тис. тонн проти 407 тис. тонн – у 1940 р.). Майже у 1,5-2 рази скоротились державні закупівлі овочів та картоплі. Різко впали показники заготівлі фруктів, винограду та тютюну.

За рахунок поголів'я на присадибних господарствах переселенців відбулося збільшення державних закупівель м'яса, молока, зросло виробництво яєць. Але для повноцінного забезпечення основними продуктами харчування власної продукції не вистачало. Тому переважну частину продуктів харчування для міського населення доводилося завозити на півострів з України.

ДАЛІ БУДЕ...

Нерідко можна натрапити на твердження, що на територіях Кримського півострова не було католицької церкви східного обряду (або православної церкви в єдності з Апостольським Престолом) аж до кінця 1980-х рр., коли в Криму з'явилися громади Української греко-католицької церкви. Однак існування греко-католицьких храмів у Криму фіксується у виданнях початку ХХ століття. Наприклад, польський дослідник Станіслав Бендлевич у своїй праці «З подорожі Кримом і Україною» згадує один такий у Євпаторії; на його місці зараз, вірогідно, розташований Свято-Миколаївський собор.

СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

У своїх працях історик Олександр Бертьє-Делагард зазначає, що в середині XV – на початку XVI ст. Херсонською єпархією керував митрополит «уніат». При цьому до єпархії на той час входило тільки місто Херсонес, яке стало безлюдним. Митрополит же мешкав у навколишніх селах, що належали генуезцям. У XV столітті Херсонська єпархія з огляду на занепад злилася з Готською.

Також учений згадує у дослідженнях дві Фульські єпархії – православну та «уніатську». Писемна згадка про першу з'являється наприкінці IX ст.; близько 1156 р. вона була об'єднана з Сугдейською, після чого обидві були піднесені до статусу митрополії.

У XII-XV ст. населення генуезьких поселень у Криму, особливо Кафи (сучасної Феодосії), було переважно вірменським (цей етнос переважав кількісно) і грецьким. Влада, з огляду на нечисленність прибульців з Італії та економічну доцільність, намагалася бути поблажливою до релігійних почуттів греків і вірмен, при цьому застерігаючи католицьких єпископів від втручання в їхні справи. Місцева православна ієрархія зберігала свої титули і залежність від константинопольського престолу. Однак внаслідок тривалого співжиття панівний католицизм був чим м'якшим, тим впливовішим. У результаті значна частина місцевих вірмен визнала примат Папи (поза Кафою вірменський

ЦЕРКВА

Карло Боссолі. Кафа. 1840-1842 рр.

ЦЕРКОВНА УНІЯ У СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ КРИМУ

патріарх визнавав це вже у 1141 р.), а серед греків спроби церковної унії між Римом і Константинополем знаходили підготований і сприятливий ґрунт.

Останні намагання занепадаючого Візантійського царства за будь-яку ціну заручитися підтримкою Європи проти турків, бодай через визнання першості Папи, далися взнаки у Криму. 12 грудня 1452 р. у соборі Святої Софії було підтверджено Флорентійську унію, проголошену ще 6 червня 1439 р., проте це не врятувало Константинополь, який турки захопили 29 травня 1453 р. Ця унія розв'язала генуезцям руки для впливу на православне населення у кримських володіннях, де вона була сприйнята поблажливо.

Невдовзі до Кафи, що номінально входила до Сугдейської єпархії, для православних греків почали призначати єпископа східного обряду, висвяченого Папою. Це призначення було започатковане за прямим посередництвом ініціатора Флорентійської унії – кардинала Віссаріона, який до того був православним архієпископом Нікеї: народжений у Трапезунті (сучасний Трабзон), він був пов'язаний зі своєю батьківщиною. На той час Кафа неохоче підпорядковувалася церковним ієрархам зuboжілої Сугдеї (сучасного Судака), де разом з усіма селами православних було значно менше.

Карло Боссолі. Ранньохристиянська церква в Інкермані. Крим. 1840-1842 рр.

Карло Боссолі. Руїни Херсонесу. 1840-1842 рр.

Перший унійний єпископ Кафи згадується без імені у 1464-1465 рр., після того, як Віссаріон став титулярним латинським Константинопольським патріархом. По смерті цього єпископа у 1468 р. нового ієрарха мав обрати

клір і народ, проте цю справу дооручили Папі Павлу II, який походив з Венеції. Понтифік до Кафи призначив Пахомія, колишнього архієпископа Амасії (Туреччина). Новий ієрарх був убитий розбійниками, прямуючи з Риму до

ТАКОЖ УЧЕНИЙ ЗГАДУЄ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ДВІ ФУЛЬСЬКІ ЄПАРХІЇ – ПРАВОСЛАВНУ ТА «УНІАТСЬКУ». ПИСЕМНА ЗГАДКА ПРО ПЕРШУ З'ЯВЛЯЄТЬСЯ НАПРИКІНЦІ IX СТ.; БЛИЗЬКО 1156 Р. ВОНА БУЛА ОБ'ЄДНАНА З СУГДЕЙСЬКОЮ, ПІСЛЯ ЧОГО ОБИДВІ БУЛИ ПІДНЕСЕНІ ДО СТАТУСУ МИТРОПОЛІЇ

Кафи суходелом (прибуття морем унеможливив контроль турків над Босфорською протокою). 6 липня 1472 р. Папа Сикст IV, наступник Павла II, своєю буллою на престол єпископа Кафи призначив колишнього тамтешнього священника Миколая; до міста той прибув наприкінці 1474 р.

У 1475 р. Кафу захопили турки, зробивши її головним містом своїх володінь на півострові. Останній уніатський єпископ Кафи, обраний населенням для греків Кафи і Солдаї (Судака), як було зазначено у буллі Папи Сикста IV, мав титул Фульського; вочевидь, таку назву було надано задля уникнення ототожнення з Кафським і Солдайським римокатолицькими єпископами. Такий титул уніатського єпископа фіксується ще у 1484 р., коли у Константинополі відбувся собор проти унії. Відтоді у Кафі функціонування вірменських і католицьких релігійних громад та ієрархів унеможливлено через адміністративне домінування православ'я. Протягом XVI-XVIII ст. католицька церква намагалася повернути колишній вплив у Криму через місіонерів та торговельних консулів; у цей час титул Кафських єпископів зберігався (за період 1493-1664 рр. їх змінилося вісім), проте без впливу чи значення у самій Кафі. При цьому уніати міста зберігали підтримувані турками права на церковне і парафіяльне майно.

Джерела:

1. А.Л. Бертьє-Делагард. Православные и униатские епархии, их пределы / Известия Таврической ученой архивной комиссии – № 57 – Симферополь: Типография Таврического губернского земства, 1920. – С. 35-66.
2. Stanisław Bendlewicz. Z podróży po Krymie i Ukrainie. – Poznan, 1910-1920 (?). – S. 22.

ЗВ'ЯЗКИ КРИМСЬКОЇ АРХЕОЛОГІЇ З УКРАЇНОЮ У ХІХ-ХХ СТ.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у пресі Криму та материкової України з'явилося кілька цікавих нотаток, які засвідчують зв'язок кримської археологічної справи з Україною.

СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

У 1882 році часопис «Київська старовина» (№ 5, с. 327-329) згадав про працю, яку ще у 1868-1871 рр. виконав художник-реставратор Московської збройної палати Дмитро Струков. За «височайшим повелінням» він відкрив, розкопав або очистив на південному узбережжі Криму понад двадцять печерних і мурованих стародавніх християнських храмів та інших пам'яток: з них було зроблено гіпсові моделі, виконання яких на московській політехнічній виставці було відзначене золотою медаллю. Ці моделі придбала Імператорська академія мистецтв, передавши їх з часом до церковно-археологічного музею «Київська старовина» подала їхній перелік:

1. Інкерманська скеля з видовбаними житловими приміщеннями та храмами;
2. Храм св. Климента, Папи Римського, який, за переказами, звершував тут

богослужіння, у тій же інкерманській скелі;

3-6. Три видовбані храми у тій же скелі;

7. Печерний храм на північ від інкерманської скелі, через балку, на розі іншої скелі;

8-9. Два видовбані храми навпроти Інкерману, через річку Чорну, на розі скелі;

10. Храм у Севастопольській затоці, на південній стороні, за чотири верстви від моря, на розі скелі; на той час знищений;

11. Храм у скелі поблизу селища Шулі (суч. Тернівка), за 15 верстов від Інкерману;

12. Тепе-Керменська скеля з трьома ярусами печер;

13. Храм у скелі Тепе-Кермен, на краю східної сторони, у напівгорі, з оригінальним розташуванням вівтаря;

14. Храм на скелі Мангуп; збудований на землі храм у селищі Ай-Василь (суч. Василівка) поблизу Ялти, з написом 801 року;

15. Такий же храм у селищі Нікіта неподалік від Ялти, з 1784 року перетворений на мечеть;

16. Вівтар у формі особливої будівлі у природній розлогій печері зі сталактитів, на верхівці гори Іограф, між селищами Аутка та Ай-Василь (передмістя Ялти);

17. Підвалини розлогого храму та мури східної частини вівтаря у селищі Гурзуф, поблизу фортеці Горсувигів, збудованої у VI ст.;

18. Залишки мурів храму біля підніжжя гори Аю-Даг, збудованого готським архієпископом Іваном у VIII ст. і відновленого митрополитом Даміаном у 1428 р.;

19-20. Два храми на горі Аю-Даг;

ПАМ'ЯТКИ

Вільям Сімсон. Печерний храм в Інкермані. Весна 1855 р. (під час Кримської війни)

Мангуп. Південний монастир. Розпис печерної церкви. З альбому графа О. Уварова

Храм Дванадцяти Апостолів у комплексі Судацької фортеці

Храм святого пророка Іллі (Сонячна Долина) у наші дні

Сучасний інтер'єр Храму Дванадцяти Апостолів у Судаку. Відреставрований у 2006 р. з ініціативи Національного заповідника «Софія Київська» та музею «Судацька фортеця»

ЗАЗНАЧАЛОСЯ, ЩО МОДЕЛІ МОЖУТЬ ЗАЦІКАВИТИ НЕ ЛИШЕ ІСТОРИКІВ ЦЕРКОВНОЇ АРХІТЕКТУРИ ЗАГАЛОМ, А Й КИЇВ ЗОКРЕМА: БУЛО ЗРОБЛЕНО ПРИПУЩЕННЯ, ЩО КРИМСЬКІ ПЕЧЕРИ СЛУГУВАЛИ ПРОТОТИПОМ ДЛЯ КИЇВСЬКИХ

21. Храм у селищі Артек, біля підніжжя гори Аю-Даг;

22. Двоповерховий храм із живописом на горі Демерджи поблизу Алушти;

23. Храм у Судаку поблизу стародавньої фортеці, з фресковими зображеннями на стінах;

24. Храм у селищі Кози (суч. Сонячна Долина) поблизу Судака;

25. Храм поблизу селища Отузи (суч. Щебетовка), між Судаком і Феодосією, в лісі;

26-31. Пам'ятники, відкопані в Інкермані, поблизу

Судака, у Кікенеїзі (суч. Оползневе), на Мангупі;

32. П'ять пам'ятників, що називаються кельтійськими, поблизу селища Ай-Василь;

33. Гробниця з кришкою;

34. Розріз водойми у Херсонесі;

35. Проект пам'ятника воякам Волинського та Селенгінського полків, що полягли у битві 24 жовтня (ст. ст.) 1854 року на інкерманських висотах.

Зазначалося, що моделі можуть зацікавити не лише істориків церковної архітек-

тури загалом, а й Київ зокрема: було зроблено припущення, що кримські печери слугували прототипом для київських. Також до музею було передано кілька оригінальних фрагментів різних кримських пам'яток, написів тощо.

У № 4 за 1904 рік (с. 28-30) «Київська старовина» подала нотатку про започаткування і перспективи етнографічного музею Харківського історико-філологічного товариства, облаштування якого проводилося під безпосереднім керівництвом голови товариства проф. Миколи Сумцова. Серед музейних експонатів згадується і «невелика кримська колекція, зібрана приват-доцентом Василем Данилевичем».

9 (22) листопада 1913 року газета «Южнє ведомости» повідомила, що в Керчі будівля на горі Мітридат, у якій деякий час розташовувалася військова церква, з ініціативи градоначальника і за згодою міста була передана у розпорядження Одеського товариства історичної старовини для облаштування відділення Керченського музею. 19 січня (1 лютого) наступного року ця ж газета повідомила, що протоієрей Володимир Станіславський, звершивши богослужіння за спеціальним чином, спалив престол колишнього храму: попіл, зібраний в особливу урну, був залишений на зберігання тут-таки біля образу. Як у листопадовому випуску, було анонсовано відкриття музею навесні: артефакти для нього мали бути передані з Царського кургану та частково зі старої будівлі міського музею.

Приморське кримське шосе в'ється, мов кручена гірська річка, через увесь курортно-виноградний південно-східний Крим. Автобуси і машини долають серпантини шосе довго, то втягаючи себе на височину перевалів, то на гальмах сповзаючи в невеличкі долини крихітних річок, що несуть в Чорне море чисту воду гірських джерел. Узимку дороги майже пусті, літній сезон заповнює їх чередими екскурсійних автобусів.

МАКСИМ ДУБОВ'ЯЗ

Крим уздовж цієї траси настільки багатий історією й краєвидами, що всю дорогу є і про що слухати, і чим милуватися. Промайнуть у вікнах волошинський Коктебель і Отузі, неймовірної краси Кара-Даг. На лічені секунди дасть помилуватися собою з перевалу понад долиною К'оз фантастична країна Меганом. Далі Судак зі своєю славетною фортецею, а за ним – Новий Світ з візерунчастими мисами середньовічного Парадизу, за Капсихором нагадає про генуезьку давнину руїна замку братів ді Гуаско, а там і село Скуті, сучасний Ускют.

І ось, нарешті, Канака. Рівно півдороги між Судаком і Алуштою, довга вузька долина гірської ріки, якої вже нема. А була! Старі люди розповідають, що в її гирлі був порт, кораблі з моря входили в річку, проте коли це було, за яких царів і героїв, не кажуть. До речі, річечку цю згадує Максим Горький. В одну зі своїх кримських мандрівок, добираючись від однієї робочої артілі до іншої, він на початку вересня якось мав очікувати добрячих

А Є ШЕ ГРЕЦЬКА, МІФІЧНА ВЕРСІЯ, ЗГІДНО З ЯКОЮ КАНАКА – ІМ'Я ДОНЬКИ БОГА ВІТРІВ ЕОЛА, ДРУЖИНИ ПОСЕЙДОНА, ВОЛОДАРЯ УСІХ МОРИВ І ЧОРНОГО, ЯКЕ ОБІЙМАЄ ЦЕЙ ДИВНИЙ ПІВОСТРІВ ТИСЯЧІ РОКІВ

НЕВІДОМІ КУТОЧКИ

А ОСЬ ЩО ПИСАВ ПРО ЦІ МІСЦЯ ДОСЛІДНИК ПЕТРО СИМОН ПАЛЛАС: «ВЕЛИКИЙ СТРУМОК, ЩО ВИСИХАЄ ВЛІТКУ, А ВОСЕНИ І В ДОЩОВУ ПОРУ ПРИ ЙОГО РОЗЛИВІ ДОСЯГАЄ 30 САЖНІВ (60 МЕТРІВ) ШИРИНИ, ПОВИНЕН ВИТІКАТИ З ПОЛОВИНИ ВИСОТИ АЛЬПА, ВПАДАЮЧИ В МОРЕ. ТАТАРИ НАЗИВАЮТЬ ЦЕЙ СТРУМОК «КАНАКА»»

дві доби, поки бурхлива після злив Канака увійде в береги. А ось що писав про ці місця за сто років до того дослідник Петро Симон Паллас: «Великий струмок, що висихає влітку, а восени і в дощову пору при його розливі досягає 30 сажнів (60 метрів) ширини, повинен витікати з половини висоти альпа, впадаючи в море. Татари називають цей струмок «Канака». Тепер цю річку можна побачити тільки після гарної зливи в горах.

Але справжнім багатством Канацької балки є реликтовий гай ялівцю високого і фісташки туполистої. Ці рослини пережили льодовиковий період і збереглися подекуди на Південному березі в Форосі, у Нікітському ботанічному саду на мисі Мартьян, у Канаці, в Новому Світі.

Щодо назви «Канака», то в цій частині Криму назви взагалі красиві, незвичайні: Карабі, Арпат, Капсихор, Туак тощо. Часто-густо мають спірний переклад, історичне переплетення мов у Криму дозволяє висувати різні версії.

Є припущення, що «Канака» – від «конак», що у тюркських мовах означає «ночівля». Це тлумачення висунув сімферопольський краєзнавець Ігор Белянський. Є і більш співзвучний варіант, хоча його відповідність ще треба довести: «ханака», тобто «поклоніння».

А є ще грецька, міфічна версія, згідно з якою Канака – ім'я доньки бога вітрів Еола, дружини Посейдона, володаря усіх морів і Чорного, яке обіймає цей дивний півострів тисячі років.

